

БОМБАРДОВАЊЕ БЕОГРАДА 6 АПРИЛА 1941 ГОДИНЕ

Већ је и Универзитет био распуштен. Студенти који су остали и радили у Београду, нијесу могли више да се окупљају у аулама својих факултета. Неколико нас смо се састајали у једној мљекари у улици Краљице Марије, недалеко од Техничког факултета. Ту би се, уз до ручак или вечеру, договарали о разним илегалним пословима, прокоментарисали догађаје или измењали поруке и материјале. Просиједи чичица се већ навикао на нас. Био је спреман и на кредит да одлије коју чашу јогурта. И ми смо се с њим спријатељили.

— Момци, морам да затварам, десет је сати већ — рекао је као да се извињава. Било је то у ноћи 5 априла 1941.

Изишли смо и у групи стали пред мљекаром. Док смо се договарали куда да кренемо наишао је један друг и прикључио нам се. Донио је нове, и како нам се онда учинило, добре вијести. Казао је да ће се у току те ноћи у Москви потписати споразум о пријатељству и ненападању између Југославије и Савеза Совјетских Социјалистичких Република. Поводом тога је одлучено да се организују манифестације у Београду. Наш задатак је био да се сјутрадан, 6 априла, рано изјутра нађемо код Каленићеве пијаце, у оном малом парку на крају улице Књегине Персиде, данас улица Пролетерских бригада.

Те ноћи смо обавијестили неколико активиста. Радили смо то из дисциплине према задатку који смо добили. А и због жеље да добру вијест кажемо добром другу, да тако одолимо унутрашњем расположењу које нас је ухватило у тој пријатној априлској ноћи.

Око поноћи сам стигао кући. Остатак ноћи ми се учинио страшно дуг.

Зора је споро улазила у собу мансарде. Провлачила се тешко у многоугаоник собе иако сам јој отворио све прозоре поткровља. Нервирало ме је њено оклијевање. Устао сам да је дочекам, да јој убрзам долазак. Спремио сам се као за какву светковину. Изишао сам у одијелу и запловио у ведрину прољетњег јутра. Режило је свјежином по рукама. Подрхтавао сам. Нијесам се вратио за капут. Сметао ми је у оном пробуђеном, подигнутом, мартовском, Београду. Биле су лијепе баште и кућице по Сењаку. Растегнута купола плаветнила горе давала је неку посебну свјежину уским улицама, ниским кућама, и зазелењеним оградама. Све ми је изгледало умивено и мирно. Не поспано, него умирено у очекивању.

Градом су саобраћали трамваји и аутобуси. Млекације су се пољуљкивале у чезама. Сијале су се погачице у бурекарницама. Осјећало се како мирише свјеж гулаш и бурека са сиром. Улице су бивале све пуније. Жена, зембила и дјеце било је доста на плочницима. Захуктавао се живот у Београду. А ја сам се већ угријао док сам дошао на уговорено мјесто. Видио сам много другова који се нијесу баш често виђали на улици. Стигао је већ и онај друг који нам је синоћ пред мљекаром саопштио задатак.

У парку и околним улицама није се дуго остало. Брзо је пренешена одлука да се разиђемо, повежемо се са активистима са којима смо радили и да се поново нађемо у пола десет. У то вријеме требало је да отпочну манифестације са тог истог мјеста.

Група другова која је радила са средњошколском омладином издвојила се на углу Стишке улице. Било нас је

десетак. Договорили смо се куда ко да иде. Остало нам је још скоро три сата времена. Али, било је и посла прилично. Средње школе нијесу радиле. А било је доста средњошколаца које је требало обавјестити. (Када је 26 марта навече у Београду била организована и изведена демонстрација против приступања владе Тројном пакту у њој је учествовало осам стотина средњошколаца). Разишли смо се по двоје. Марко Никезић¹ и ја смо отишли Стишком улицом. Кад смо стигли пред Технички факултет неко нас је зовнуо са друге стране улице. Био је то Рифат Бурџевић.² Сачекали смо га.

Не знам ко је први погледао у небо, тек гледали смо како се пуни авионима. Чудили смо се и гласно питали откуда толико авиона.

— Вежбају наши, не бојте се — неко нам је рекао док смо бленули у небо.

— Зар их имамо толико? — рекао је Рифат који је стигао до нас.

Официр који нас је куражио прошао је споро носећи пуначки труп на ниским ногама. Рифату смо рекли шта су нам саопштили. Од официра је долазило танко, наизменично шкрипање чизама. Све чешће је блескало пролетње сунце одбијајући се од сивог метала који је шпартао небо. Небо се није могло показати оним својим јединственим плаветилом. Било је исфашано летовима металних птица, које су по њему јурцале и јетко као стршљен када се устреми да сатре пчелу.

Сирене су завијале жалосним и помамним јауком. Подрхтавало је из њих оно једнолично „бјежији“, као да је рука која је притиснула невидљиво дугме свој страх пренијела на све остале, на цио свијет. Са њеним лелеком згрушало се зврјање авионских мотора, који су већ шпартали по хоризонту у неком помамном лету. И писак кривовратих „штука“ које су се чуле све јаче, све чешће, — непрекидно. Цвиљење трам-

ваја на шинама изгубило се одједном, као по строгој војничкој команди. Безглава јурњава аутомобила, којих је било све мање. Страх, запомагање, кукњава. Све је то било у ваздуху који се тиме пунио, постајао препуњен и постао освојен.

— „Бјежији“ — завијало је оно једнолично, сиренско, од чега је човјека хватала језа. То завијање је било све гушће. Улице су се празниле.

Само би понеки пролазник погледао начас горе. Одмах би савио главу, натукао капу, закопчао капут или прихватио рукама — па, по заповјести сирене, потрчао. Људи су бјежали као да им је неко казао да је сигурност у томе да не буду ту где су затечени. Уосталом у Београду који је влада дан прије тога прогласила отвореним градом, то је било једини излаз.

— Лези! — заповједио је неко љутитим гласом.

Нас двојица смо чучнули око стуба за огласе на широком тротоару испред Техничког факултета. Рифат је стајао мирно гледајући у небо.

Протресло се све унаоколо. Скоро истовремено са оглашавањем прве јаке експлозије, сукнула је гомила црног дима, дижући се високо ка небу. Попрскала су стакла на Техничком факултету. Тротоар се прекрио парчадима стакла. Подигли смо се и бјежали. Стакло је прскало под нашим ногама.

Поново смо погледали горе. Неколико авиона се устремило, учинило ми се, право на нас. Похитали смо понесени истим побудама које су и остале људе тјерале на бјежање.

— Склони се! — викнуо је неко.

Шћућурили смо се уз тарабе празног простора иза Правног факултета. Неки око нас набијали су лица уз плочник. Стиснути уз дрвене ограде, гледали смо над собом. Небо је било препуно авиона са дугом њушком и повијених крила. Када се устреми на циљ, изгледало је као да ће пасти. Раскриве се као рањена

¹ Марко Никезић, студент архитектуре. Данас амбасадор ФНРЈ у Прагу.

² Рифат Бурџевић, студент права у то време. Био је члан партиског руководства у

Београду, иначе познат комунист и борац. Погинуо је у НО рату као политички комесар III санџачке бригаде. Проглашен је за Народног хероја.

звијер. Мислили смо да се руше погођени. Падале су бомбе, а они су се дизали провлачећи се између и изнад самих кућа, да би поново достигли висину са које су јуришали на нове циљеве.

Руна дима граната противавионске артиљерије била су ријетка. Један авион, мањи од оних што су бацали бомбе и много бржи од њих, натуштио се за једним авионом. Сасипао је рафале у труп авиона за којим се натуштио. Негдје према Дунаву пао је тај авион који је другачије изгледао од осталих што су шпартали београдско небо (касније смо сазнали да је то био један од неколико наших ловаца који су успели да узлете).

Са свих страна оглашавале су се експлозије и пуцњи. Звиждале су бомбе, неке су се блескале на сунцу. Од једних се протресала земља, од других се ди-

зао пламен. Пламтио је и рушио се незаштићени Београд. Заурлале су штукe, — прохуктале су мимо нас.

Потрчали смо да ускочимо у ископани заклон на празној ледини. Тамо су се људи гушили у тискању да допру што даље од улазног степеништа. Дјеца су плакала од страха. Жене су избезумљено гледале у нас тројицу док смо били на самом улазу. „Штукe” су стално завијале својим продорним сиренама. Лица су се жежила, хватало се грч око усана. Страх је изобличио људе. У заклону су се ухватили за главе.

— Не лети изнад нас — обавијештавао је Рифат провирујући кроз улаз у ров.

Неки су се, бар наоко, смиривали од тих ријечи. Један средовјечан дебелко грдио га је што провирује. Зазвиждала

Сл. 1 — Изглед једног дела Булеvara Револуције после бомбардовања 6 априла 1941 године (околина Техничког факултета). Фотографија Музеја града Београда

је откинута бомба. Најприје слабије па све јаче.

— Где је онај официр да види што је чије! Ево ово је наше — рекао је неко љутито стављајући дланове на уши.

У склоништу вика, плач и јауци. Неко се церекао оним неприродним смијехом који се не може зауставити кад почне. Нијесам му могао видјети лице. Цијенећи слухом, рекао бих да се смије женски промукли глас...

— Кажем ти да не извирујеш! Открио си нас. Го-го-го-тови смо — протествовао је дебелко, и што је звијук бомбе био ближи глас му постајаше дрхтавији.

— Не бојте се када још чујете звиждање — рече Рифат.

Земљиште подрхтава од експлозија.

У склоништу је заглушно од вриске и кукњаве.

— Отворите уста — командовао је Рифат.

Сви смо отскочили. Коса нам се на-трунила од земље која је пропадала кроз размаке дасака над нашим главама.

— Гори она кућа прекопута штедионице. Изваљене су трамвајске шине — обавјештавао је Рифат затурајући тршаву косу која му је падала по челу.

Опет сирене и бука мотора и звиждање тек откинутих бомби. О рукама нам се држало неколико жена и дјецe. Онај избезумљени смијех чу се поново, само слабије... Још једанпут нас је протресло. Хистеричног смијеха није више било. Око нас је мирисало на чађ и земљу. У устима ми је било као да лижем рђу. Није се примећивао зрачак светлости од супротног улаза у скровиште. Све слабије се чуо звиждук сирене. Губила се и хука мотора. Настаде тишина која ми је била тиша од иједне коју сам дотада запазио.

Први талас бомбардовања је престао. Пролазећи поред склоништа, у коме смо дотада били, схватили смо нешто што нам у заклону није било јасно. Земљани ров направљен само за заштиту од зрна и парчади није више личио на растегнуто слово „М“. Покривка му је била преслаба да издржи удар тешке бомбе.

Једна половина му је била сасвим не-стала у разровој пољани.

Застали смо.

Нијесмо имали снаге да загледамо у разбојиште. Онај први, летимични поглед открио је приказ пун разбацаних откинутих удова, просутих очију и угљенисаних лобања. Ослушкивали смо који тренутак. Јаук се није чуо. Схватили смо куда је нестао онај смијех. Погнутих глава прошли смо мимо склоништа. Дјечја нога са кратком бијелом чарапом и лакованом сандалом лежала је на улици. Ћутке смо је обишли.

По улицама су се пропеле извијене трамвајске шине. У почетку су зјапили широки левкови експлозија. Неки су били пуни воде. На коловозима испретурани стубови. Електроводи су висили низ бандере, мртво као гране жалосне врбе. На тротоарима стакло, цријеп, малтер, разбијени дијелови намештаја.

Сл. 2 — Изглед порушене зграде у улици Краља Милутина после бомбардовања 6 априла 1941 године. Фотографија Музеја града Београда

Сл. 3 — Изглед порушених зграда у Синђе-лићевој улици после бомбардовања 6 априла 1941 г. Фотографија Музеја града Београда

Неке куће — згужване као када пуну кутију шибице неко стисне у затвореној шасти. Негдје гори пола улице. Трос-пратница — расјечена надвоје. Остала је половина са људима и балконима, степенице су одлјетеле некуда.

Уплакано дијете трчало је тротоаром испред радње плачући и зовући маму. У лијевој руци држао је тек начету кифлу. Десну је забацило. Главу је скоро наслонило на лијево раме. Из врата је текао млаз румене крви. Иза тањушне кључне кости, која се оцртавала у тан-кој мајици, стрчао је крај забоденог стакленог клина. Вртјело се око улаза мљекаре кроз плач вичући: „Мама, ма-ма...“ А у мљекари — сједи чичица у бијелом мантилу лежао је на превр-нутој тезги. Код стола који је некада био близу врата, у локви крви, лежала је млађа жена. У десној руци држала је зембил, а лијевој је пригрлила дјевој-

чицу просутих плавих коврца и склоп-љених очију. Локва крви, која је нара-стала ширећи своје ивице по чистом линолеуму, спајала се с просутим мли-јеком. Млијeko је постајало све руме-није. А испред њих је дијете све ређе и тише пијукало: „Мама, мама“. Закрц-кало је стакло по плочнику. Дијете се више није окретало у кругу.

— Мама

Узвик му је био јачи и са мање суза. Загорачило је преко крша на вра-тима, хитајући у мајчин загрљај. Пало је чим је прекорачило праг. Није до-спело ни да додирне скут мајке. Опет смо осјетили тишину. Сада је била тиша од оне малопређашње. Стајали смо ни-једи док се крв малишана улила у ону већ руменкасту масу на поду мљекаре. Изнад врата, жалосно висећи само о јед-ном чавлу тужно је шкрипнуо просије-чени плех на којем је остало још неко-лико слова и отсјечена шарена глава са затупастим роговима и крупним очи-ма препуним туге. И туда смо прошли оборених глава...

Наилазили смо на радње чији су излози били просути по плочницима. И жртве на улици. И локве воде. И куће које горе. А код подвожњака, гдје Туцовићева улица пролази испод Гро-бљанске, лицем на бусену зелене траве, лежала је двадесетогодишња дјевојка, у чипканој спаваћици. Десну руку је успјела да увуче у кућни огртач. Лије-вом је прихватила крајеве хаљине. Сми-рена је као заспала. У лијевој углу уста грудвице усирене крви. На другој страни улице изваљен прозор собе из које је детонација избацила дјевојку.

Улицама је уђуткан сваки живот.

Ни из капија нико не провирује. Брундају авионски мотори. Измиче та зука, удаљава се, изгледа.

Затандркаше шпедитерска кола. Пу-на су — лешева. Стала су поред дје-војке. И њу су људи, што су споро ву-кли ноге из кола, бацили на гомилу лешева.

На једном углу трафика. Просута роба из разбијеног излога. Рифат је узео кутију „Ибра“ и оставио паре на паклићима осталих у излогу.

Улице су се пуниле људима одлученим да се склоне из града. Ми смо такође ишли на периферију. Уставили смо се негдје код Цветкове Механе. Још мало даље, уз тарабе једне куће ван улице. Смедеревски друм се пунио народом који бјежи. Куда — само да не буде у граду. Путнички „Рено“ сав замазан у благу. У њему — шофер, једна жена и мало дијете. Аутомобилу је пробушена гума. Стао је крај цесте. Грдили су га возачи кола и возила који су због њега морали стати. Гурнули су га ван пута. Они што су на ливади нашли заклона, љутили су се што им ту догураше ауто да их „открије“ авионима. Шофер заблаћеног аутомобила није могао да се споразумије својим француским језиком. Млатарао је рукама, хватао се за главу, показивао регистрацију на којој је било „Д“ прије броја. Био је то службеник француске амбасаде. Намјеравао је да бјежи у Грчку!

Авиони су опет надлетјели град. Видик нам је био шири, авиона је било доста, али ипак мање него у првом налету. Намјеравали су се на поједине циљеве. Много су кружили изнад дијела града према Сави, који ми одатле нијесмо могли видјети. Гађали су касарне на Дедињу. Штуке су летјеле као

ждралови — једна за другом у истој висини. Онда су „пикирали“ откидајући товари бомби. Тресак, дим лети, митраљирање по улицама. Авионски друм изгледао нам је закрченији него овај поред нас. Митраљирали су га. А народ је и даље бјежао.

Још два пута су надлијетали авиони док смо ми ту били. Из града је сукљао пламен. Димило је, али не из димњака, већ из кућа које су догоријевале или тек запаљене.

Ухватили смо везу са већом групом наших другова који су се окупили код једне циглане на крају Шуматовачке улице. Рекли су нам да је донесена одлука да се јављамо као добровољци војним јединицама.

Ноћ је ухватила Авалу када смо се испели на њу. Војници су вукли некакве топове. Официра са њима није било. То је била противавионска батерија која је излазила на ватрене положаје — спремала се да дејствује јер тога дана није успјела да опали ни једног метка. А Београд је грцао у диму и пламену. Бедем дуг, много дуг, бедем пожара дизао се до неба. Горео је незаштићени град.

Рат је почео. Нас нијесу узели као добровољце.

LE BOMBARDEMENT DE BELGRADE DU 6 AVRIL 1941

V. MIĆUNOVIĆ

Dans cet article, l'auteur donne une description du bombardement de Belgrade du 6 Avril 1941 et des activités des étudiants communistes sur les directives qu'ils avaient reçus de leurs chefs. D'une manière émouvante et un peu littéraire, il parle des hurlements des sirènes et des sifflements de »Stukas« et de leurs attaques sans pitié sur la population sans défense de Belgrade, les explosions, les abris, les blessés, les tués et les mutilés, les enfants et les femmes. Il décrit d'une manière particulièrement déchirante un enfant blessé, plein de sang, trouvé devant

une laiterie, un croissant entamé dans une main, et sa mère gisant, morte, dans une mare de sang, à l'intérieur du magasin.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Vue d'une partie du Boulevard de la Révolution après le bombardement du 6 Avril 1941 (environs de la Faculté Technique)

Fig. 2 et 3 — Décombres des maisons dans les rues Kralja Milutina et Sindjelićeva après le bombardement du 6 Avril 1941.